YOSHLAR TARBIYASIDA MILLIY QADRIYATLARNING O‘RNI VA AHAMIYATI

Xusanboyeva Gulnoza Shavkatbek qizi
O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Kasbiy ta’lim agentligi Andijon viloyati kasbiy ta’lim boshqarmasi Shahrixon tumani 2-son texnikumi Tarbiya fani o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlarning o‘rni va ahamiyati, ularning yosh avlod ma’naviy dunyoqarashi, axloqiy fazilatlari va fuqarolik mas’uliyatini shakllantirishdagi roli yoritilgan. Shuningdek, milliy urf-odatlar, an’analar, xalq og‘zaki ijodi, oilaviy tarbiya hamda ta’lim muassasalarida milliy qadriyatlardan samarali foydalanish masalalari tahlil qilingan. Globallashuv sharoitida yoshlarning milliy o‘zligini anglashini rivojlantirish va umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg‘un tarbiyalash bo‘yicha takliflar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: *yoshlar tarbiyasi, milliy qadriyatlar, ma’naviyat, axloq, urf-odatlar, an’analar, vatanparvarlik, milliy o‘zlik, oila, ta’lim, ma’naviy kamolot.*

KIRISH

Bugungi kunda yosh avlodni har tomonlama yetuk, bilimli, mustaqil fikrlaydigan, yuksak ma’naviyatli va vatanparvar insonlar etib tarbiyalash jamiyat oldidagi muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki mamlakatning kelajagi, uning taraqqiyoti va barqarorligi, avvalo, yoshlarning bilim darajasi, dunyoqarashi, ma’naviy qiyofasi hamda jamiyat hayotidagi faol ishtirokiga bog‘liq. Shu nuqtayi nazardan, yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlardan samarali foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi.

Milliy qadriyatlar xalqning tarixiy tajribasi, madaniy merosi, urf-odatlari, an’analari, tili, diniy-ma’rifiy qarashlari va axloqiy me’yorlarida namoyon bo‘ladi. Ular avloddan avlodga o‘tib, xalqning o‘zligini saqlash, ma’naviy birlikni mustahkamlash va yoshlarni ezgu fazilatlar ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi.

O‘zbek xalqining ko‘p asrlik tarixida kattalarga hurmat, kichiklarga izzat, ota-onaga ehtirom, mehmondo‘stlik, mehr-oqibat, halollik, mehnatsevarlik, sabr-toqat va o‘zaro yordam kabi fazilatlar muhim o‘rin egallagan. Mazkur qadriyatlar bugungi kunda ham yoshlarning ma’naviy kamolotini ta’minlashda muhim tarbiyaviy manba bo‘lib xizmat qilmoqda.

1. MILLIY QADRIYATLARNING MAZMUN-MOHIYATI VA TARBIYAVIY AHAMIYATI

Milliy qadriyatlar muayyan xalqning tarixiy taraqqiyoti davomida shakllangan, uning ma’naviy hayoti, madaniyati va ijtimoiy munosabatlarida muhim o‘rin tutadigan

tushunchalar majmuasidir. Ular xalqning hayotiy tajribasi, dunyoqarashi va axloqiy qarashlarini o‘zida mujassam etadi.

Milliy qadriyatlarning asosiy xususiyati shundaki, ular insonni jamiyat bilan bog‘laydi, uning o‘z xalqiga, Vataniga, oilasiga va atrofidagi insonlarga bo‘lgan munosabatini shakllantiradi. Yoshlar ushbu qadriyatlarni o‘zlashtirish orqali o‘z tarixini, madaniyatini va milliy o‘zligini chuqurroq anglay boshlaydi.

Milliy qadriyatlarning tarbiyaviy ahamiyati quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:

Birinchidan, milliy qadriyatlar yoshlarda axloqiy fazilatlarni shakllantiradi. Halollik, rostgo‘ylik, adolat, vijdonlilik va mas’uliyat kabi fazilatlar insonning kundalik faoliyatida muhim ahamiyatga ega. Ushbu fazilatlar yoshlarning o‘z xatti-harakatlarini baholashi, to‘g‘ri qaror qabul qilishi va boshqalarga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo‘lishiga yordam beradi.

Ikkinchidan, milliy qadriyatlar vatanparvarlik tuyg‘usini rivojlantiradi. O‘z xalqining tarixi, buyuk ajdodlari va madaniy merosini bilgan yoshlar Vatan ravnaqi uchun mas’uliyatni chuqurroq his etadi. Vatanparvarlik faqat so‘z bilan emas, balki yaxshi o‘qish, halol mehnat qilish, qonunlarga rioya etish va jamiyat taraqqiyotiga hissa qo‘shish orqali namoyon bo‘ladi.

Uchinchidan, milliy qadriyatlar avlodlar o‘rtasidagi ma’naviy aloqani mustahkamlaydi. Keksalarning hayotiy tajribasi, ota-onalarning nasihatlari va ajdodlardan meros bo‘lib kelayotgan an’analar yoshlarning hayotga ongli munosabatini shakllantirishga xizmat qiladi.

To‘rtinchidan, milliy qadriyatlar jamiyatda o‘zaro hurmat, hamjihatlik va mehr-oqibat muhitini rivojlantiradi. Bunday muhit yoshlarning jamoada ishlashi, muammolarni tinch yo‘l bilan hal qilish va boshqalarning fikrini hurmat qilishiga yordam beradi.

2. OILA TARBIYASIDA MILLIY QADRIYATLARNING O‘RNI

Oila yosh avlod tarbiyasining birinchi va eng muhim maskanidir. Bola dastlabki axloqiy tushunchalar, muomala madaniyati, odob-axloq qoidalari va insoniy munosabatlarni oilada o‘rganadi. Shu sababli oilada milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiyani tashkil etish katta ahamiyatga ega.

O‘zbek oilalarida ota-onaga hurmat, qarindosh-urug‘lar bilan yaxshi munosabatda bo‘lish, oilaviy birdamlik, mehribonlik va o‘zaro yordam kabi qadriyatlar muhim o‘rin tutadi. Bu qadriyatlar yoshlarning insoniy fazilatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Oilada farzand tarbiyasining samarali bo‘lishi, avvalo, ota-onaning shaxsiy namunasiga bog‘liq. Agar ota-ona halol mehnat qilsa, boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo‘lsa, va’dasiga sodiq qolsa va farzandiga mehr ko‘rsatsa, bola ham ana shu xulq-atvorni o‘zlashtirishga intiladi. Aksincha, tarbiyaviy talablar faqat nasihat

bilan cheklanib, amaliy faoliyatda namoyon bo‘lmasa, kutilgan natijaga erishish qiyinlashadi.

Oilaviy bayramlar, milliy urf-odatlar, hasharlar, qarindoshlar bilan muloqot va keksalarni ziyorat qilish kabi an’analar yoshlarda jamoaviylik, saxovat va insoniylik fazilatlarini rivojlantirishi mumkin. Bunda an’analarni mazmunini tushuntirgan holda, ongli ravishda davom ettirish muhimdir.

Shuningdek, oilada yoshlarning fikrini tinglash, ularning qiziqishlarini qo‘llab-quvvatlash va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish zarur. Milliy tarbiya yoshlarni faqat itoatkor bo‘lishga emas, balki mas’uliyatli, mustaqil fikrlaydigan va o‘z xatti-harakatlariga javob bera oladigan shaxs sifatida voyaga yetkazishga yo‘naltirilishi lozim.

3. TA’LIM MUASSASALARIDA MILLIY QADRIYATLAR ASOSIDA TARBIYALASH

Ta’lim muassasalari yoshlarning bilim olishi bilan bir qatorda, ularning ma’naviy-axloqiy rivojlanishida ham muhim o‘rin tutadi. Maktablar, akademik litseylar va texnikumlarda milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiyaviy ishlarni tashkil etish yoshlarning ijtimoiy faolligi va fuqarolik mas’uliyatini oshirishga yordam beradi.

Ta’lim jarayonida milliy qadriyatlarni singdirish faqat alohida tarbiyaviy tadbirlar bilan cheklanmasligi kerak. U turli fanlar, amaliy mashg‘ulotlar, ijodiy loyihalar, sinfdan tashqari faoliyat va pedagoglarning shaxsiy namunasi orqali izchil amalga oshirilishi lozim.

Masalan, tarix fanini o‘qitishda buyuk ajdodlarimizning ilm-fan, madaniyat va davlat boshqaruvi rivojiga qo‘shgan hissasini o‘rganish yoshlarning tarixiy tafakkurini kengaytiradi. Adabiyot darslarida xalq maqollari, hikmatli so‘zlar, dostonlar va badiiy asarlar tahlili orqali insoniy fazilatlarning mohiyatini anglatish mumkin. Tarbiya mashg‘ulotlarida esa halollik, mas’uliyat, vatanparvarlik, bag‘rikenglik va o‘zaro hurmat mavzularini hayotiy vaziyatlar bilan bog‘lab o‘rgatish maqsadga muvofiqdir.

Texnikumlarda tahsil olayotgan yoshlarni kasbiy tayyorlash jarayonida ham milliy va umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirish muhimdir. Bo‘lajak mutaxassis nafaqat o‘z kasbini puxta egallashi, balki halol ishlashi, mehnat intizomiga rioya qilishi, jamoa bilan hamkorlik qilishi va kasbiy mas’uliyatni his etishi kerak.

Ta’lim muassasalarida quyidagi tarbiyaviy usullardan foydalanish samarali natija berishi mumkin: – milliy qadriyatlar va tarixiy merosga bag‘ishlangan davra suhbatlarini tashkil etish; – buyuk allomalar va ma’rifatparvarlarning hayoti hamda faoliyatini o‘rganish; – xalq og‘zaki ijodi namunalarini tahlil qilish; – mahalla va oilalar bilan hamkorlikda ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar o‘tkazish; – o‘quvchilarni xayriya, ko‘ngillilik va jamoat ishlariga jalb etish; – milliy hunarmandchilik, san’at va madaniyat namunalarini o‘rganishga imkon yaratish.

Mazkur tadbirlar yoshlarning milliy qadriyatlarga bo‘lgan qiziqishini oshirish bilan birga, ularni amaliy hayotda qo‘llash ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

4. GLOBALLASHUV SHAROITIDA MILLIY QADRIYATLARNI ASRASH MASALALARI

Globallashuv jarayoni dunyo xalqlari o‘rtasidagi iqtisodiy, madaniy va axborot almashinuvini kuchaytirmoqda. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli texnologiyalar yoshlarning dunyoqarashi hamda axborot olish imkoniyatlariga katta ta’sir ko‘rsatmoqda. Bunday sharoitda milliy qadriyatlarni asrash va yoshlar ongiga singdirish masalasi yanada dolzarb bo‘lib bormoqda.

Zamonaviy axborot muhitida yoshlar turli madaniyatlar, g‘oyalar va turmush tarzlari bilan tanishmoqda. Bu jarayon yangi bilimlarni egallash va dunyoqarashni kengaytirish uchun imkoniyat yaratadi. Shu bilan birga, axborotni tanqidiy baholash, zararli g‘oyalardan himoyalanish va milliy o‘zlikni saqlash ko‘nikmalarini ham talab etadi.

Milliy qadriyatlarni asrash boshqa xalqlarning madaniyatini inkor etish degani emas. Aksincha, o‘z tarixini va madaniyatini chuqur bilgan yoshlar boshqa xalqlarning urf-odatlari va qarashlariga ham hurmat bilan munosabatda bo‘lishi mumkin. Shu bois milliy tarbiya umuminsoniy qadriyatlar, inson huquqlari, bag‘rikenglik va o‘zaro hurmat tamoyillari bilan uyg‘un olib borilishi kerak.

Raqamli texnologiyalarni milliy qadriyatlarni targ‘ib etishda samarali qo‘llash mumkin. Masalan, tarixiy obidalar, buyuk allomalar, milliy hunarmandchilik, xalq og‘zaki ijodi va urf-odatlar haqida videoroliklar, elektron taqdimotlar, podkastlar hamda raqamli ta’lim resurslarini yaratish yoshlarning qiziqishini oshiradi.

Bundan tashqari, yoshlarni internetdagi ma’lumotlarning ishonchliligini tekshirishga, yolg‘on axborotlarni farqlashga va ijtimoiy tarmoqlardan mas’uliyat bilan foydalanishga o‘rgatish zarur. Chunki ma’naviy barkamollik zamonaviy bilimlar va axborot madaniyati bilan birgalikda rivojlanadi.

5. MILLIY QADRIYATLAR ORQALI YOSHLARDA VATANPARVARLIK VA FUQAROLIK MAS’ULIYATINI SHAKLLANTIRISH

Vatanparvarlik yoshlarning o‘z yurtiga sadoqati, xalqiga hurmati va mamlakat kelajagi uchun mas’uliyatni his etishida namoyon bo‘ladi. Milliy qadriyatlar esa ushbu tuyg‘ularning shakllanishi uchun muhim ma’naviy asos vazifasini bajaradi.

Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda milliy tarixni o‘rganish, ajdodlar merosini qadrlash, davlat ramzlariga hurmat bilan munosabatda bo‘lish va jamiyat hayotida faol ishtirok etish muhimdir. Shu bilan birga, vatanparvarlik tushunchasi kundalik hayotdagi mas’uliyatli xatti-harakatlar bilan mustahkamlanishi lozim.

Masalan, ta’lim muassasasida sifatli bilim olish, kasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirish, jamoat mulkini asrash, tabiatga ehtiyotkorona munosabatda bo‘lish va

boshqalarga yordam ko‘rsatish ham Vatan ravnaqiga hissa qo‘shishning amaliy ko‘rinishlaridir.

Yoshlarning ijtimoiy loyihalarda qatnashishi, mahalla obodonchiligiga ko‘maklashishi, ekologik tadbirlarda ishtirok etishi va muhtoj insonlarga yordam berishi ularda fuqarolik mas’uliyatini rivojlantiradi. Bunday faoliyat orqali qadriyatlar nazariy tushuncha bo‘lib qolmay, kundalik hayotda namoyon bo‘ladigan xulq-atvor me’yorlariga aylanadi.

Milliy qadriyatlar yoshlarni jamiyatdagi turli qarashlarga hurmat bilan munosabatda bo‘lishga, kelishmovchiliklarni tinch yo‘l bilan hal etishga va umumiy manfaatlarni hisobga olishga ham o‘rgatadi. Bu esa ijtimoiy hamjihatlikni mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega.

6. YOSHLAR TARBIYASIDA MILLIY QADRIYATLARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

Yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlarning samaradorligini oshirish uchun oila, ta’lim muassasasi, mahalla va jamoatchilik o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarur. Tarbiyaviy faoliyat muntazam, maqsadli va yoshlarning ehtiyojlariga mos ravishda tashkil etilishi kerak.

Birinchidan, oilalarda farzandlar bilan muntazam suhbatlar o‘tkazish, ularga oilaviy an’analar va ajdodlar merosining mazmunini tushuntirish lozim. Bunda farzandlarning savollariga ochiq javob berish va ularning mustaqil fikrini hurmat qilish muhimdir.

Ikkinchidan, ta’lim muassasalarida milliy qadriyatlarni o‘rgatishda interaktiv metodlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Munozara, rolli o‘yinlar, loyiha ishlari, guruhiy topshiriqlar va hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish yoshlarning faol ishtirokini ta’minlaydi.

Uchinchidan, milliy qadriyatlarni targ‘ib etishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish lozim. Elektron kutubxonalar, videodarslar, virtual muzeylar va raqamli taqdimotlar yoshlarning tarixiy-madaniy meros bilan tanishish imkoniyatlarini kengaytiradi.

To‘rtinchidan, buyuk mutafakkirlarimizning ilmiy va ma’naviy merosini o‘rganishga alohida e’tibor qaratish kerak. Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur va boshqa mutafakkirlarning asarlarida ilm, odob, adolat, insonparvarlik va komillik masalalari keng yoritilgan. Ularning qarashlarini zamonaviy hayot bilan bog‘lab o‘rganish yoshlarning ma’naviy dunyosini boyitadi.

Beshinchidan, yoshlarning milliy qadriyatlarga munosabatini baholashda faqat nazariy bilimlarga tayanmaslik kerak. Ularning kundalik xulq-atvori, jamoada o‘zini tutishi, mas’uliyati, boshqalarga yordami va ijtimoiy faolligiga ham e’tibor qaratish lozim.

Oltinchidan, milliy qadriyatlarni o‘rgatishda yoshlarning yoshi, qiziqishlari va individual xususiyatlarini hisobga olish zarur. Tarbiya jarayoni majburlashga emas, tushuntirish, namuna ko‘rsatish, muloqot va ongli tanlovga asoslanishi maqsadga muvofiq.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, milliy qadriyatlar yoshlar tarbiyasining muhim ma’naviy asoslaridan biri hisoblanadi. Ular yosh avlodda milliy o‘zlikni anglash, vatanparvarlik, halollik, mehnatsevarlik, mehr-oqibat, kattalarga hurmat va fuqarolik mas’uliyati kabi fazilatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlardan samarali foydalanish uchun oila, ta’lim muassasalari, mahalla va jamoatchilikning hamkorligi zarur. Tarbiyaviy ishlarni zamonaviy pedagogik metodlar va raqamli texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish esa ularning ta’sirchanligini oshiradi.

Shu bilan birga, milliy qadriyatlarni rivojlantirish umuminsoniy qadriyatlar bilan hamohang olib borilishi lozim. O‘z milliy merosini qadrlaydigan, boshqa xalqlarning madaniyatiga hurmat bilan qaraydigan, zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lgan yoshlar jamiyat taraqqiyotining muhim tayanchi hisoblanadi.

Demak, milliy qadriyatlarni yoshlar ongiga singdirish faqat o‘tmish merosini saqlash emas, balki ma’naviy yetuk, mas’uliyatli va faol fuqarolarni tarbiyalashga qaratilgan uzluksiz jarayondir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-637, 2020-yil 23-sentabr.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-406, 2016-yil 14-sentabr.
4. Forobiy, Abu Nasr. Fozil odamlar shahri. – Toshkent.
5. Navoiy, Alisher. Mahbub ul-qulub. – Toshkent.
6. Ma’naviyat: asosiy tushunchalar izohli lug‘ati. – Toshkent.
7. Pedagogika va tarbiya nazariyasiga oid o‘quv adabiyotlari hamda ilmiy-uslubiy manbalar.